

AHMET İNSEL - MICHEL MARIAN
Ermeni Tabusu Üzerine Diyalog

AHMET İNSEL 1955'te İstanbul'da doğdu. Üniversite eğitimini Paris 1 Pantheon-Sorbonne Üniversitesi İktisat Bölümü'nde yaptı ve aynı üniversitede iktisat doktorası hazırladı. 1984 yılından beri üniversitede öğretim üyesi olan Ahmet Insel, 2006 yılından beri Galatasaray Üniversitesi'nde öğretim üyeliğini sürdürüyor. Türkçe'de yayımlanmış kitapları: *Türkiye Toplumunun Bunalımı* (Birikim Yayınları, 1990), *Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye* (Ayrıntı Yayınları, 1996), *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi* (Birikim Yayınları, 1993), *Solu Yeniden Tanımlamak* (Birikim Yayınları, 2000), *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili* (2004), *Ergenekon'a Gelmeden... Türkiye'de Devlet Zihniyeti* (Ümit Kıvanç ile birlikte, Birikim Yayınları, 2008).

ARIANE BONZON Gazeteci. 1996-2006 arasında Arte'nin Türkiye muhabirliğini yaptı. Ondan önce Güney Afrika ve İsrail'de çalıştı. Michel Rocard'ın, *Türkiye'ye Evet* (Yapı Kredi Yayınları, 2009) başlıklı kitabını hazırladı.

MICHEL MARIAN Bir kısmı 1915 tehcirinde ölen Ermeni kökenli bir ailede, 1952'de Paris'te doğdu. Felsefe öğretiminden sonra, Paris Siyaset Bilimleri Enstitüsü'nde ders vermeye başladı. Ermeni soykırımı üzerine ve başka konularda yazıları *Esprit* ve *Nouvelles d'Arménie* dergilerinde yayımlandı.

Dialogue sur le tabou arménien

© 2009 Editions Liana Levi

İletişim Yayınları 1467 • Bugünün Kitapları 121

ISBN-13: 978-975-05-0755-7

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

2. BASKI 2010, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI "Armenians", George Grantham Bain Collection-
Library of Congress, Prints & Photographs Division,
LC-DIG-ggbain-27081

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Kerem Ünüvar

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

AHMET İNSEL - MICHEL MARIAN

Ermeni Tabusu Üzerine Diyalog

Dialogue sur le tabou arménien

HAZIRLAYAN *Ariane Bonzon*

i l e t i ŝ i m

Hrant Dink'in anısına

Yayınevinin notu: Bu kitap Fransızcadan Türkçeye çevirilirken, Fransızca kitapta yer darlığı nedeniyle kullanılmayan bazı bölümler ilave edilmiş, bazı isim hataları düzeltilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Giriş / ARIANE BONZON	9
Doğuda Ermeni Ailesi	13
Batıda, Türk Ailesi.....	21
Suskunluk Zamanı (1950-1960 yılları).....	31
Söylentiler ve Öfkeler (1970-80 Yılları).....	57
Nadasa Bırakılan Ermeni Sorunu.....	77
Fransa Tavır Alıyor, Dünya Harekete Geçiyor.....	93
Biri Soykırım Diyor, Diğeri Demiyor	109
Paylaşılması Gereken Bir Tarih.....	127
Öğrendiklerimiz.....	147
<i>Bahsedilen Olaylarla İlgili Kronolojik Ekler.....</i>	<i>151</i>
<i>Referans Verilen Kitaplar ve Yazılar</i>	<i>155</i>
<i>Ek 1</i>	<i>157</i>
<i>Ek 2.....</i>	<i>163</i>

Öğrendiklerimiz

Katettiğimiz yollar bizi yakınlaştırdığı için bu diyalogu sürdürüp bu kitaba imza atabildik: Devrimin cazibesine kapılmış bir gençlik, demokratik değerler uğruna mücadeleyle geçen olgunluk çağı, Fransız kültürüne, onun evrenselci kaygılarına ve yol açtığı ortak dostluklara iştirak.

Bütün bunlar, farklılıklarımız hakkında samimiyetle ve sürekli mesafe katetme kaygısıyla açıklamalar yapma konusunda bize elverişli bir konum sağlıyordu.

Neler öğrendik? Her birimiz diğerinin kökenlerini keşfetti ve bunların üzerinden Avrupa ile “Küçük Asya” arasındaki bu coğrafyanın çalkantılı tarihini aydınlattı. Kökenleri Doğu Anadolu ile Güney Kafkasya arasında şekillenmiş bir Fransız ile ailesinin bir kısmı Balkanlar’dan gelmiş İstanbullu bir Türk arasındaki bu diyalogda her ikimiz de bir üçüncü kişinin, Ermeniler tarafından öldürülmüş bir atasından söz edebilecek, ama o Ermenilerin kimbilir kaç yakınının ölüp gittiğinden haberi olmayacak veya bu konuyu geçiştirecek dogulu bir Türk’ün eksikliğini hissettik. Diyalogun artık böyle bir alana doğru genişlemesi gerek.

Halklarımız arasındaki ilişkilere damgalarını vurmuş çok sayıda acılı olgu hakkında çoğunlukla ortak bir değerlendirme yaptık, bu da bize tarihi paylaşmanın mümkün olduğunu gösteriyor. Ama tabii soykırım meselesi var: “Biri soykırım diyor, diğeri demiyor.” Bununla birlikte, baskılar, ayaklanmalar ve siyasal çatışmalar zincirinde 1915’in suç açısından nasıl bir kırılma noktasını temsil ettiği, Osmanlı devletini yöneten grubun yok etme niyeti, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından bu sorumluluğun kabulünün gerekliliği ve inkarcılığın demokrasi açısından zararlı niteliği konularında mutabıkız. Dolayısıyla ayrıldığımız nokta, olayın kendisinden çok, Yahudi soykırımıyla (“Shoah”) ortak bir kelime kullanılmasıdır. Bu konuya ileride yeniden dönülmesi gerekir.

Olayların, özellikle de kamuya yapılan açıklamaların karşısındaki ilk tepkilerimizin farklı olabileceğini de anladık: Bir Türk siyasetçinin sarf ettiği densiz bir söz Ermeni’nin kanına dokunurken, Avrupa Birliği kapısını sonsuza dek kapatıyormuş gibi görünen Fransız siyasetçilerin söylemi de Türk’te öfke, bazen de umutsuzluk yaratıyor. Ama nihai tercihlerin veya redlerin sırasının aynı olmaması bizi tam tersine bir buluşma yolunu tanımlayabilmek için çabalarımızı iki katına çıkarmaya ve ortak değerlerimize başvurmaya sevk etmelidir.

Yine de bizim diyalogumuz hiçbir şekilde devletler arasındaki bir tartışmanın yerini tutamaz. Ne aynı erime sahiptir, ne de aynı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ermenistan ile Türkiye arasında günümüzde mevcut olan açılım havası bu tartışmayı kolaylaştırmaktadır ve umuyoruz ki ona daha fazla yankı kazandıracaktır. Ama bu diplomatik yaklaşımların ilerleme yolunda geri alınmaz birer teminat oldukları, hatta tek başlarına kalıcı bir uzlaşma sağlamaya yetecekleri hayaline de kapılamayız.

Ankara ile Erivan arasında açılan bu pencere aslında daha önce hiç görülmemiş bir şey değildir. Buzlar ilk kez 1990’lı

yılların başlarında çözülmüştü. Ermenistan o sırada bağımsızlığını kazanmıştı. Yeni cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan ülkesinin “ezeli dostları ve düşmanları” olmadığını açıklamıştı. Dönemin Türkiye cumhurbaşkanı Turgut Özal’dı ve o da, gerçek soykırımın Ermeniler tarafından gerçekleştirildiğini ispatlamayı hedefleyen devlet propagandasındaki aşırılıkların olumsuz niteliğini vurgulamıştı. Ama yeni bir sayfa açma yönünde beliren bu olasılık kısa ömürlü oldu. Ermeniler ile Azeriler arasında Yukarı Karabağ konusunda yaşanan ihtilaf gerçek bir savaşa dönüştü. Savaşı Ermeniler kazandı ve Türkiye Azerbaycan’ın protestosuna destek olarak sınırları kapama kararı aldı. Kısa bir süre sonra Özal öldü ve Karabağ konusunda görüşme masasına oturmak isteyen Ter-Petrosyan iktidardan devrildi.

Günümüzdeki diplomatik açılım başka koşullardan kaynaklansa da, yine hassas dengelere dayanıyor. Rus-Gürcü çatışması Ermenistan’daki kuşatılmışlık bilincini keskinleştirdi. Türkiye Ermenistan’la ilişkilerini düzeltmenin Kafkasya’da artan bir rol oynamasının anahtarı olabileceğini gördü ve buna koşut olarak, Avrupa Birliği’ne katılım görüşmeleri de soykırımın tanınması katılımın açık bir ölçütü olmasa da, onu 1915’te işlenen suça karşı tavrını gözden geçirmeye zorluyor. Ama bugün de Cumhurbaşkanı Gül’ün Erivan ziyareti ve iki ülke arasında bir yol haritası açıklanması gibi adımlar belirsizliklerini koruyor, çünkü birçok şey başka aktörlerin de işbirliği yapmasına ve bu hükümetlerin kökleşmiş çatışkılarını aşabilme iradelerine ve meşruiyetlerini koruyabilmelerine bağlı.

Bu ana dek söz konusu diplomatik jestlere kelimeler eşlik etmedi, sanki tek gerekçeleri karşılıklı çıkarılmış gibi sınıktılı ve müphem kaldılar. Oysa ki bu meselede kesinlikle kelimelere ihtiyaç duyuluyor, çünkü söz konusu olan öncelikle duygular, anılar ve hisler; bunları ifade edecek ve belki de gelişme göstermelerini sağlayacak kelimelerin bulun-

ması gerekiyor. Sivil toplumlar bu noktada vazgeçilmez bir konumda ve diplomatik girişimlere bir anlam kazandırmak, devletler arasındaki bağ koparsa toplumlar arasında kurulan bağı sürdürmek için devreye bireylerin girmesi şart.

Biz de burada bunu yapmak istedik. Yaptığımız tabii ki, Hrant Dink'in sesi hâlâ işitilen unutulmaz kişiliğinin yol göstericiliğinde, başka girişimlerin izinden yürüyor, Amerikan Türk-Ermeni forumu sitesinin, ortak özür ve teşekkür metinlerinin paralelinde yer alıyor. Bir bellek sorunu konusunda kişisel olarak diyalog kurmanın yeni katkılar yapabileceğini, donmuş temsillerin tıkanıklığını aşabileceğini, Türkler ve Ermeniler genellemeleri altındaki insanlığı öne çıkarabileceğini düşündük. Tabunun kırılmasının Ermeni karşıtı refleksleri de serbest bıraktığı bir anda, bu yapılan Türk toplumu için yararlıdır. Bu değişiklikler karşısında çoğunlukla yeniden aldatılma korkusu yaşayan Ermeni diasporası açısından da yararlıdır.

Çünkü bu diyalogun ardından ve olmasını dilediğimiz yeni diyalogların öncesinde, adalet ve barış adına birlikte çalışmamız gerektiğine inanıyoruz. Tabii ki tek başımıza değil ve tabii ki sadece Ermeniler ile Türklerle sınırlı kalmadan, aynı zamanda bellek ve barışma amaçlarının Ermenileri ve Türkleri aşan bir konu olduğunu düşünen, bize bu çalışmayı öneren Ariane Bonzon gibi dışarıdan insanların katılımıyla bunu yapmalıyız. Ve bu çabalar bir sonuca varmalı, çünkü sadece diyalog içine saplanıp kalınması tehlikeli hayal kırıklıklarına yol açarak yeni bir tuzak oluşturabilir. Diyalog düğümleri çözer, düşler yaratır; bunlar, hem sivil toplumların hem de siyasetçilerin doğru jestleri ve kelimeleri bulmalarını sağlayacak malzemeler olarak kullanılmalıdır.

MICHEL MARIAN – AHMET İNSEL
Paris-İstanbul, Haziran 2009